

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Koko kansan enkeli

Ateneumin taidemuseon teosesittelyjä suomalaiselle
viittomakielelle käännettynä

Hanna Viitanen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

Toukokuu 2011

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Hanna Viitanen	Sivumäärä 35 ja 8 liitesivua
Työn nimi Koko kansan enkeli – Ateneumin taidemuseon teosesittelyjä suomalaiselle viittomakielelle käännettynä	
Ohjaava(t) opettaja(t) Outi Ahonen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Ateneumin taidemuseo, Anja Olavinen	
Tiivistelmä <p>Ateneumin taidemuseon tilaaman toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on edistää taide- ja kulttuuripalveluiden saavutettavuutta kun kohderyhmänä ovat viittomakieliset. Opinnäytetyön produktina toteutettiin viisi viittomakielelle käännettä Ateneum taidemuseon kokoelmanäyttelyn teosesittelyä. Teosesittelyiden tarkoituksena on tarjota lisätietoa taideteoksista ja taiteilijoista ja niitä käytetään museon ääniopasteissa ja verkkosivuilla. Viittomakieliset käännökset videoitiin käytettäväksi taidemuseon verkkosivulla yhtenä ääniopasteiden kielivaihtoehtona.</p> <p>Käännettävät esittelyt ovat teoksista Hugo Simberg: Haavoittunut enkeli, 1903; Albert Edelfelt: Leikkiviä poikia rannalla, 1884; Helene Schjerfbeck Toipilas, 1888; Pekka Halonen: Lumisia männyntaimia, 1899 sekä Akseli Gallén-Kallela: Lemminkäisen äiti, 1897.</p> <p>Opinnäytetyössä kuvaillaan monivaiheista käännösprosessia ja tuodaan esille kääntämisen haasteita käännösratkaisujen pohdinnan kautta. Tutkimuskysymykset käsittelevät suomen kieleltä suomalaiselle viittomakielelle kääntämiseen liittyviä haasteita sekä pohdintaa siitä, kuinka äänioppaan esittelyt käännetään mahdollisimman kohdekielisiksi kokonaisuuksiksi. Kääntämisen pohjana on käytetty eri käännösteorioita. Käännöstyö noudattelee pääasiassa mentaalista käännösmallia, jossa lähdetekstiä pohditaan ensin kääntäjän mielessä, sen jälkeen tekstiä analysoidaan tarkemmin ja käännöstä tarkistetaan muilla viittomakielentaitoisilla. Prosessi sisältää monia muokkausvaiheita ja lopullinen käännös on tekijänsä näköinen. Opinnäytetyö tarjoaa katsauksen viittomakielelle kääntämisessä esiin nouseviin haasteisiin.</p>	
Asiasanat saavutettavuus, kulttuuri, kääntäminen, viittomakieli, museo	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Hanna Viitanen	Number of Pages 35 and 8 appendixes
Title Art for all – translations of the presentations of works of art from Ateneum Art Museum's collections	
Supervisor(s) Outi Ahonen	
Subscriber and/or Mentor Ateneum Art Museum, Anja Olavinen	
Abstract <p>The thesis was carried out in the form of a functional thesis in co-operation with Ateneum Art Museum. The purpose was to create a tool to improve accessibility in the field of culture and art for people using Sign Language. The product consists of 5 translated presentations of selected works of art from Ateneum Art Museum's collections. The audio guide presentations provide information about the work of art and the artist for the viewers. The presentations are used in an audio guide in the museum as well as found on the museum's web site. The signed translations were filmed to provide the possibility of choosing Finnish Sign Language as one language option of the audio guide and thus improve accessibility for people using FSL.</p> <p>The presentations of works of art that were translated were: Hugo Simberg: Haavoittunut enkeli, 1903; Albert Edelfelt: Leikkiviä poikia rannalla, 1884; Helene Schjerfbeck Toipilas, 1888; Pekka Halonen: Lumisia männyntaimia, 1899 sekä Akseli Gallén-Kallela: Lemminkäisen äiti, 1897.</p> <p>The thesis portrays the process of translating and the methods and theories used to make the translations from Finnish to Finnish Sign Language. Different theories were used as a basis to the translations. The main focus is on how to succeed in making the audio guide presentation translations as fluent as possible in target language. The thesis also points out the challenges in translating from Finnish to Finnish Sign Language to be noticed in order to produce the translation successfully. The main theory used is mental translation theory. According to the theory translated material is first being considered thoroughly. After that the text is carefully analyzed and the translations are revised by other Sign Language users. The translating process consists of several editing phases and the final translation is seen to have a hint of the personal point of view of the translator. The thesis serves examples of the challenges in translating to Sign Language.</p>	
Keywords accessibility, culture, translating, Sign Language, museum	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN ALOITTAMINEN	6
2.1 Yhteistyö Ateneumin taidemuseon kanssa	7
3 OPINNÄYTETYÖN PRODUKTI	9
3.1 Käännettävät ääniopas -teosesittelyt	9
3.2 Ääniopas	10
4 TAITEEN JA KULTTUURIN SAAVUTETTAVUUS	11
4.1 Saavutettavuuden osa-alueet	11
4.2 Museon saavutettavuus	12
4.3 Saavutettavuus Ateneumin taidemuseossa	12
4.4 Kohderyhmänä viittomakieliset	13
4.4.1 Viittomakielisten informaation saanti kulttuuripalveluissa	13
5 KÄÄNNÖSPROSESSIN KUVAAMINEN JA ANALYSOINTI	15
5.1 Viittomakielistä ja niiden rakenteesta	15
5.2 Kääntäminen	16
5.3 Käännösteorioita teosesittelyiden kääntämiselle	18
5.4 Käännösprosessin vaiheet ja käännoismallit	20
6 KÄÄNTÄMISEN HAASTEITA JA KÄÄNNÖSRATKAISUJA	23
6.1 Lähdekieleltä kohdekielelle	24
6.2 Termit ja käsitteet	26
6.3 Taustatyö	27
6.4 Tulkinta	28
7 YHTEENVETO	30
LÄHTEET	33
LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Kulttuuri on monimerkityksinen asia ja kokonaisuus, joka koostuu jonkin yhteisön henkisestä ja fyysisestä toiminnasta ja niiden tuloksista. Kuvataide on yksi kulttuurin visuaalinen osa-alue. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset ovat tärkeitä kaikille riippumatta yksilöiden ominaisuuksista. Taiteen kautta on mahdollista kommunikoida, jäsentää, tulkita ja hahmottaa maailmaa sekä omaa suhdettaan ympäristöön. Jokaisen on voitava päästä osalliseksi taiteesta ja kulttuurista ja saada ilmaista omaa luovuuttaan. (Opetusministeriön julkaisuja 2004:29, 5.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössäni käänsin Ateneumin taidemuseon kokoelmiin viiden keskeisen merkkiteoksen suomenkieliset teosesittelyt suomalaiselle viittomakielelle. Viitoin tekemäni käännökset videolle, ja materiaali annettiin Ateneumin taidemuseon käyttöön museon verkkosivujen uudistamiseksi. Opinnäytetyön päätavoitteena on edistää Ateneumin taidemuseon taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta kun kohderyhmänä ovat viittomakieliset. Opinnäytetyön produkti toimii pienimuotoisena pilottihankkeena, jonka avulla Ateneumin taidemuseo voi kehittää palveluntarjontaansa viittomakieliselle kohderyhmälle ja edesauttaa tällä tavoin taide- ja kulttuurielämyksiä syventävää tiedonsaantia. Henkilökohtaisena tavoitteenani oli kehittyä opinnäytetyöprosessin aikana viittomakielisessä ilmaisussa sekä kehittää ammatillista kasvuani ja hyödyntää oppimiani asioita mahdollisesti myös tulevaisuudessa työskennellessäni tulkkina.

Idea opinnäytetyöhöni heräsi erityisesti kiinnostuksestani kulttuuriin ja taiteeseen sekä minulle rakkaasta taideharrastuksesta. Viittomakielentulkkitutuksessa kääntäminen on tulkkauksen ohella ollut minulle eräs kiinnostavimmista osa-alueista. Koska opinnäytetyön produktit syntyvät intensiivisen käännöstyön tuloksena, käsitelen opinnäytetyössäni lisäksi monivaiheista kääntämisprosessia. Opinnäytetyössäni pohdin, kuinka saada aikaan toimiva kohdekielinen käännös ääniopasesittelyistä sekä millaisia haasteita suomen kieleltä suomalaiselle viittomakielelle kääntämisessä prosessin aikana kohtasin.

Ajatus opinnäytetyön ja omien kiinnostuksen kohteiden yhdistämisestä oli innostava ja motivoiva. Ehdotukseni yhteistyöstä opinnäytetyön muodossa oli myös tilaajalle, Ateneumin taidemuseolle, ajankohtainen. Kun opinnäytetyön lähtökohdat ovat henkilökohtainen kiinnostus aiheeseen, tilaajan arvoihin perustuva aihepiiri sekä kehittämiseen soveltuva toteutustapa, olivat puitteet opinnäytetyölleni mitä otollisimmat. Käännösprosessin esittely ja pohdinta tuovat myös näkökulmia kääntämiselle ja tuo esiin esimerkkejä käännösratkaisuista ja perusteluja niihin päätymisestä.

2 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN ALOITTAMINEN

Taide ja erilaiset kulttuuritapahtumat ovat olleet elämässäni aina läsnä. Lapsuuteni rakkain harrastus, kuvataide, on säilyttänyt erityisen asemansa sydämesäni tähän päivään saakka. Erilaiset taidenäyttelyt, museot ja tapahtumat herättävät aina mielenkiintoni, oli kyse klassisesta maalaustaiteesta, nykytaiteesta tai nykypäivän teknologian mahdollistamista eri aistein koettavista elämyksistä. Tapani kokea maailma ympärilläni perustuu voimakkaasti visuaalisuuteen ja ehkä juuri siksi kuvataide sen lukuisissa eri muodoissa öljyvärimaalauksista kattaiteeseen saavat arkielämässä jakamattoman huomioni. Elämyksiä, jotka ovat elämän suola, koen muun muassa taiteen kautta.

Opinnäytetyön toteuttaminen yhteistyössä jonkin kulttuuri- tai taideorganisaation kanssa oli ajatuksena innostava, yhdistyisiväthän siinä kaksi kiinnostuksen kohdettani: taide ja viittomakieli. En tuntenut suurta paloa toteuttaa tutkimusluontoista opinnäytetyötä. Mielessäni oli ennemminkin tuottaa jokin konkreettinen produkti. Olin siis alun alkaen tullut tulokseen, että opinnäytetyöni tulisi olemaan toiminnallinen. Vilkan ja Airaksisen (2003, 9) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. Toiminnallisen opinnäytetyön lopullinen tuotos on jokin konkreettinen asia, kuten ohjeistus tai tapahtuma. Produktin on tarkoitus ilmentää tavoiteltuja päämääriä. (emt., 51.) Toteutustavaltaan toiminnallinen opinnäytetyö oli tilaajan tarpeet huomioiden toimivin

vaihtoehto. Samalla minulle tarjoutui mahdollisuus oman luovuuteni ja käytännön taitojeni haastamiselle.

2.1 Yhteistyö Ateneumin taidemuseon kanssa

Aihepiiri alkoi hahmottua saavutettavuuden ympärille kulttuuri- ja taidenäkökulmasta. Saavutettavuusteeman kautta tutustuin kulttuurikohteiden saavutettavuutta edistävään Kulttuuria kaikille -palveluun. Kulttuuria kaikille -palvelu on yhteistyöhanke, josta vastaa Valtion taidemuseon kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet -yksikkö (Kehys). Hanketta mahdollistavat opetusministeriö ja Suomen museoliitto. Palvelu tarjoaa tietoa ja esimerkkejä kulttuurikohteiden saavutettavuuden kehittämiseen. (Kulttuuria kaikille 2010.) Vuoden 2004 lopussa avattu verkkosivusto on osoittautunut tarpeelliseksi eri kulttuurialalla työskentelevien neuvontapalveluksi (Opetusministeriön julkaisuja 2006:6, 14). Palvelun verkkosivuilla kehoitettiin opinnäytetyöntekijöitä ottamaan rohkeasti yhteyttä ja jakamaan ajatuksia ja ideoita mahdollisesta yhteistyöstä. Tapasimme palvelun projektipäällikön Sari Salovaaran kanssa ensimmäisen kerran kesällä 2010 ja keskustelimme erilaisista vaihtoehdoista opinnäytetyön toiminnalliselle osuudelle. Kaikissa pohtimissamme vaihtoehdoissa oli keskeisenä osana saavutettavuuden edistäminen. Taidemuseon äänioppaan kielivalikoimaan toivottiin täydennykseksi myös viittomakieltä. Viittomakielisen palvelun tarjoaminen edistää tiedollista saavutettavuutta ja mahdollistaa kulttuurielämykset myös viittomakielisille, mikä on yksi taidemuseon tavoitteista. (Olavinen 2010.) Alkuperäisenä ajatuksenani oli tuottaa viittomakielelle käännettyjä teosesittelyjä mukana kannettavaan opaslaitteeseen. Opinnäytetyön tekemiseen ja produktin valmistamiseen varatun ajan puitteissa ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista toteuttaa kannettavan opaslaitteen käyttöönottoa, jota Ateneumin taidemuseossa on pohdittu (emt., 2010). Tämän vuoksi päädyimme realistisempaan, mutta yhtä lailla molempien osapuolten kannalta mieluisaan ratkaisuun eli viittomakielisen käännösmateriaalin tuottamiseen Ateneumin taidemuseon verkkosivuille. Tapasin Ateneumin taidemuseon vastaavaan museolehtoriin Anja Olavisen syksyllä 2010, jolloin kävimme keskusteluja opinnäytetyöidean jalostamiseksi ja rajaamiseksi. Ateneumin taidemuseon kiinnostus opinnäytetyötä ja sen produktia koh-

taan oli innostunut, mikä vaikutti positiivisesti myös oman työskentelyprosessini aloittamiseen.

Alustava opinnäytetyöideani, materiaalin tuottaminen mahdollisesti tulevaisuudessa käyttöön otettavaan mobiilioppaaseen, heräsi ajatuksesta käyttää tehokkaasti hyödyksi nykypäivän teknologiaa ja edistää sillä tavoin museoiden saavutettavuutta. Kävin lokakuussa 2010 tutustumassa Kuurojen Museossa Helsingissä esillä olleeseen näyttelyyn *Soihdunkantajat – Ihmisiä ja verkostoja kuurojen historiassa*. Kuurojen museon museojohtaja Tiina Naukkarinen (2010) kertoi kannettavasta opaslaitteesta, jollainen museolla on ollut käytössä vuodesta 2006 lähtien. Sitä ennen laitetta on testattu muun muassa Kuurojen kulttuuripäivillä. Mobiilioppaaseen on mallinnettu museon pohjapiirros. Yhtenevät symbolit museon lattiassa ja opaslaitteessa näkyvässä pohjapiirroksessa merkitsevät paikkoja, joissa esittelyjä on mahdollista katsoa viitottuna. Käyttäjiltä saatu palaute on ollut positiivista ja opaslaitteen käyttöä pyritään jatkossa edelleen kehittämään. (Naukkarinen 2010.) Tulkattuihin opaskierroksiin verrattuna kannettava opaslaitte antaa kävijälle mahdollisuuden tutustua teoksiin rauhassa omaan tahtiin.

Suomen suurimpaan taidemuseolaitokseen kuuluvat Ateneumin taidemuseo, Nykyaiteen museo Kiasma, Sinebrychoffin taidemuseo ja Kuvataiteen keskusarkisto. Valtion taidemuseo on opetusministeriön alaisuudessa toimiva kulttuurilaitos, joka vastaa kansallisesta taidekokoelmasta sekä näyttelyistä ja saattaa taiteen yleisön ulottuville. (Valtion taidemuseo 2010.) Taidemuseo haluaa toimintansa kautta korostaa taiteen merkitystä ja tuoda esille monimuotoisuutta. (Valtion taidemuseon mietinnöt ja strategiat 2009, 15.) Ateneumin taidemuseo esittelee maamme laajimmat ja merkittävimmät taidekokoelmat, joiden joukossa on rakastetuimpia suomalaisten taiteilijoiden klassikkoteoksia. (Ateneumin taidemuseo 2010.)

3 OPINNÄYTETYÖN PRODUKTI

Opinnäytetyöni toiminnallinen osuus koostuu viidestä viittomakielelle kääntämästäni suomenkielisestä teosesittelystä. Teosesittelyt ovat Ateneumin taidemuseon kokoelmanäyttelyn ääniopasvalikoimasta valittuja, teoksesta ja taiteilijasta lisätietoa tarjoavia selostuksia. Viittomakieliset käännökset kuvattiin ja tallennettiin. Viitottu materiaali annettiin Ateneumin taidemuseon käyttöön, jotta sitä voidaan käyttää taidemuseon verkkosivujen ääniopasvalikoiman täydentämisessä.

3.1 Käännettävät ääniopas-teosesittelyt

Opinnäytetyöni viisi käännettävää teosesittelyä käsittelevät teoksia Hugo Simbergin *Haavoittunut enkeli* (1903), Albert Edelfeltin *Leikkiviä poikia rannalla* (1884), Helene Schjerfbeckin *Toipilas* (1888), Pekka Halosen *Lumisia männyn-taimia* (1899) sekä Akseli Gallen-Kallelan *Lemminkäisen äiti* (1897). Tekstimuodossa olevat teosten ääniopasesittelyt sekä teoskuvat ovat työn liitteenä (liitteet 1a, 1b, 1c, 1d ja 1e ja liitteet 2a, 2b, 2c, 2d ja 2e). Kokoelmanäyttelyssä esitellään laajempina kokonaisuuksina Albert Edelfelt, Akseli Gallen-Kallela, Helene Schjerfbeck ja Hugo Simberg. Näyttelyssä on mukana myös Pekka Halosen tuotantoa. Ateneumin kokoelmanäyttely on yleisön nähtävänä museon kolmannessa kerroksessa ja se uudistettiin keväällä 2010. (Ateneumin taidemuseo 2010.)

Käännettävät teosesittelyt on valittu Ateneumin taidemuseon verkkosivuilta löytyvästä suomenkielisen ääniopaspalvelun teosesittelyluettelosta. Suomenkielisessä ääniopasvalikoimassa on Ateneumin verkkosivuilla yhteensä 23 esittelyä (Ateneumin taidemuseo 2010). Teosten valinnassa halusin painottaa niiden tunnettavuutta sekä merkitystä suomalaiselle yleisölle. Käännöksenä tuotetun materiaalin määrä on vähäinen verrattuna suomenkielisen äänioppaan tarjontaan, mutta opinnäytetyön aikataulun asettamien rajoitusten vuoksi käännösten lukumäärää oli rajattava. Lisäksi kyseessä on pilottihanke, joten näin alkuvaiheessa katsoimme tilaajan kanssa määrän olevan riittävä. Lukumäärän selvi-

tessä oli päätettävä, mitkä opastetuista teoksista valitaan käännettäviksi. Olimme loppujen lopuksi tilaajan kanssa teosvalinnoista yhtä mieltä. Katsoimme laadun korvaavan määrän, sillä kaikki teokset ovat kuuluisien suomalaisten taiteilijoiden tunnettuja ja rakastettuja maalauksia. Lisäksi ne tuovat hyvin esille eri aiheita ja toimivat siten hyvinä esimerkkeinä. Edustettuina on maalaustaiteen eri aihealueita, kuten maisema-aihe (Halonen), kansallishenkisyys ja tarusto (Gallen-Kallela), vahva symboliikka (Simberg) sekä taidokkaat tunnelmankuvaukset henkilöhahmojen kautta (Schjerfbeck ja Edelfelt). Simbergin, Schjerfbeckin ja Gallen-Kallelan teoksista huokuu samankaltainen melankolinen, joskin toiveikas tunnelma. Edelfeltin elämäniloinen ja kevyempitunnelmainen *Leikkiviä poikia rannalla* ja Halosen luontoa herkästi esiintuova *Lumisia männyntaimia* tasapainottavat kokonaisuutta. (Olavinen 2010.) Teoksia kuitenkin yhdistää niiden valmistuminen samalla aikakaudella. Suomen kuvataiteen historiassa vuosien 1880–1910 välistä aikaa kutsuttiin Kultakaudeksi, jonka aikana suomalainen taide sai kansallisen ilmeen. Taideteokset kertoivat Suomesta, sen luonnosta, ihmisistä, historiasta ja nykypäivästä. (Suomen Kuvataiteen Kultakausi, 1998.)

3.2 Ääniopas

Kokoelmanäyttelyssä vierailijan on mahdollista käyttää näyttelykierroksella ääniopasta. Ääniopasjärjestelmä otettiin Ateneumin taidemuseossa käyttöön keuhällä 2008. Siihen tuotettiin kuunneltavia teosesittelyjä eri teoksista suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Äänioppaiden kielivalikoimaa on vuosien varrella laajennettu tarjoamaan teosesittelyjä myös selkokielellä ja eri murteilla. (Ateneumin taidemuseo 2010.) Äänioppaiden teosesittelyt ovat muutaman minuutin kestoisia. Ääniopasta on Ateneumissa käytetty perusnäyttelyn ohella myös vaihtuvissa näyttelyissä. Esimerkiksi syyskuusta 2009 tammikuuhun 2010 kestäneessä Picasso-näyttelyssä ääniopasta oli mahdollista vuokrata käyttöön museokierroksen ajaksi. Ääniopasta voi käyttää niiden teosten kohdalla, jotka on merkitty ääniopas -tunnuksin. Esittelyn kyseisestä teoksesta voi tällöin kuunnella kuu-
lokkeista. Ääniopaspalveluun on mahdollista tutustua myös taidemuseon verkkosivuilla.

4 TAITEEN JA KULTTUURIN SAAVUTETTAVUUS

Kulttuurin saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että kulttuuri on erilaisten yleisöjen käytettävissä, ja että jokainen voi osallistua kulttuuripalvelujen tarjontaan esteettä ja mahdollisimman helposti. Saavutettava palvelu on jokaisen tavoitettavissa huolimatta yksilöiden erilaisista ominaisuuksista. Saavutettavuus merkitsee tasavertaista kohtelua. (Opetusministeriön julkaisuja 2006:6, 7.) Esittelyvideoiden käännökset palvelevat viittomakieltä äidinkielenään käyttäviä ja mahdollistavat omakielisen palvelun saamista.

4.1 Saavutettavuuden osa-alueet

Kulttuuripalvelujen yhteydessä käytettävä saavutettavuus -käsite on varsin laaja, minkä vuoksi Opetusministeriön Kulttuuria kaikille -työryhmä on ottanut käyttöön Iso-Britannian Museums & Galleries Commission -neuvoston määritelmät saavutettavuuden eri osa-alueista. Saavutettavuus on jaettu kahdeksaan eri osa-alueeseen, joita ovat asenteellinen saavutettavuus, fyysinen saavutettavuus, saavutettavuus eri aistien avulla, tiedollinen saavutettavuus, tiedottamisen saavutettavuus, taloudellinen saavutettavuus, sosiaalinen ja kulttuurinen saavutettavuus sekä päätöksenteon saavutettavuus. (Opetusministeriön julkaisuja 2004:29, 11.)

Asenteellisella saavutettavuudella tarkoitetaan toimintoja suunnittelevien, toteuttavien ja rahoittavien tahojen valveutuneisuutta ja kykyä huomioida erilaiset käyttäjäryhmät. *Fyysinen saavutettavuus* liittyy rakennusteknisiin ratkaisuihin suunniteltaessa esimerkiksi esteettömiä kulkureittejä tai pyörätuolipaikkoja katsomoihin. *Saavutettavuus eri aistien avulla* merkitsee eri aistien avulla kommunikoiden ihmisten huomioimista erilaisin opastein ja välittämällä tietoa visuaalisesti, äänellä tai kosketuksen kautta. *Tiedollinen saavutettavuus* on ymmärtämisen helpottamista, joka voi olla syventävää tiedon tarjoamista, selkokielistä tai kuviin perustuvaa kielen ymmärtämistä helpottavaa informaatiota. *Tiedottamisen saavutettavuudella* tarkoitetaan esitteiden ja verkkosivujen kielellistä selkeyttä sekä informaation tarjoamista esteettömyydestä ja saavutettavuudesta.

Taloudellinen saavutettavuus liittyy palveluiden hinnoitteluun ja osallistumisen mahdollistamiseen huomioimalla hintatasoja. *Sosiaalinen ja kulttuurinen saavutettavuus* liittyy kohderyhmien huomioimiseen luomalla erilaisten tapahtumien sisältö eri ryhmien kiinnostuksen kohteiden mukaisiksi. *Päätöksenteon saavutettavuus* tarkoittaa, että organisaation sisällä jokaisella henkilökunnan jäsenellä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon. Myös ulkopuolisten asianosaisten, kuten palvelun käyttäjien palautteen huomioiminen ja päätösten perustelujen jakaminen avoimesti kaikkien tietoon liittyvät hyvään saavutettavuuteen. (Opetusministeriön julkaisuja 2004:29, 11–13.)

4.2 Museon saavutettavuus

Museot ovat monipuolisia kulttuuri toimijoita. Museoiden tehtävänä on kulttuuri-perinnön säilyttäminen sekä siihen liittyvän tiedon, tarinoiden ja elämysten välittäminen yleisölle. Vuonna 2005 asetetussa Museolaissa museoiden tehtäväksi määritellään muun muassa kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevan tiedon saatavuuden edistäminen tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville. (Suomen museoliitto 2009.) Museo on saavutettava silloin, kun erilaiset yleisöt voivat ja haluavat käydä museossa. Saavutettavassa museossa erilaisia esteitä on tietoisesti poistettu ja ongelmakohtiin puututtu, mikä mahdollistaa esimerkiksi esteettömän liikkumisen sekä kielellisen ja kulttuurisen ymmärtämisen. Tällä tavoin toteutetaan myös yhdenvertaista kohtelua. (Valtion taidemuseon mietinnöt ja strategiat 2009,12.)

4.3 Saavutettavuus Ateneumin taidemuseossa

Ateneumin taidemuseolla on kokemusta myös viittomakielisen palvelun tarjoamisesta yleisölle. Vuosien varrella taidemuseossa on järjestetty viittomakielisiä ja viittomakielelle tulkattuja opastuskierroksia. (Olavinen 2010.) Kulttuurielämyksiä on voinut kokea myös kuurojen tapahtumissa. Marraskuussa 2010 taidemuseossa järjestettiin järjestyksessään toinen viittomakielinen elokuvafestivaali, jossa kaikkien on mahdollista tutustua kuurojen kulttuuriin, viittomakieleen

ja taiteeseen viittomakielisten tekemien elokuvien kautta. (Ateneumin taidemu-
seo 2010.)

4.4 Kohderyhmänä viittomakieliset

Suomessa viittomakieltä käyttäviä kuuroja ja huonokuuloisia on tällä hetkellä
4 000–5 000. Viittomakieltä käyttäviä kuulevia on arviolta 6 000–9 000. Suo-
messa käytetään kahta kansallista viittomakieltä: suomalaista ja suomenruotsa-
laista viittomakieltä. (Suomalaisten viittomakielten kielipoliittinen ohjelma
2010,10–15.)

Viittomakieliseen yhteisöön kuuluu kuuroja, huonokuuloisia ja kuulevia. (Suo-
men viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 9.) Suurin osa Suomen kuuro-
jenyhteisön jäsenistä kutsuu itseään kuuroiksi ja osa käyttää myös termiä viit-
tomakielinen (Jokinen 2000, 79; Malm & Östman 2000, 11; Luukkainen 2008,
127.) Termi viittomakielinen ei ole yhteisössä käytössä vakiintunut kaiketi sen
monimerkityksellisyyden vuoksi, joskin se on yleistynyt viime vuosina. Käsitteel-
lä viitataan erityisesti kuuroihin viittomakielisiin; kuulevia viittomakieltä käyttäviä
kutsutaan arkikielessä yleensä viittomakieltä käyttäviksi. (Suomen viittomakiel-
ten kielipoliittinen ohjelma 2010,19.) Olen opinnäytetyössäni käyttänyt pääasi-
assa käsitettä viittomakielinen. Käsitteellä viitataan opinnäytetyössä kieli- ja
kulttuurivähemmistöön, jotka ensisijaisesti hyötyvät viittomakielisestä palvelusta
ja joille palvelu on kohdennettu.

4.4.1 Viittomakielisten informaation saanti kulttuuripalveluissa

Opetusministeriö perusti syksyllä 2001 Kulttuurikaikille -työryhmän. Ryhmässä
oli mukana myös Kuurojen Liiton edustaja kulttuurituottaja Helena Torboli. Työ-
ryhmä arvioi, ettei vammaisten ja kuurojen oikeus hyvään kulttuurielämään to-
teutunut Suomessa, johtuen muun muassa kieli- ja kommunikaatiovaikeuksista.
(Kulttuurikaikille 2002.) Kulttuurikaikille -työryhmän toiminta jatkui myöhem-
min opetusministeriön asettaman uuden Vammaiset ja kulttuuri-toimikunnan
kautta. Se painotti vuoden 2004 julkaisemassaan mietinnössä *Taide tarjolle*,

kulttuuri kaikille kuurojen tarvetta saada viittomakielen tulkkausta, tiedotusta ja opastusta ilman kuuroille koituvia lisäkustannuksia. Informaation saavutettavuuden parantamiseksi työryhmä suosittelee muun muassa tekstityksiä sekä tulkkauksen toteuttamista. Tulkkauksesta poiketen tarjontaa voisi laajentaa myös tuottamalla viittomakielistä materiaalia pitkäaikaiseen käyttöön esimerkiksi esittelyvideoiden muodossa. (Kulttuuria kaikille 2004, 37–38.) Suomen perustuslaki jo itsessään edellyttää, että viittomakieltä käyttävien oikeudet ovat lailla turvattuina, joten toimikunta katsoi kulttuurielämään osallistumisen kuuluvan jokaisen perusoikeuksiin. (Kulttuuria kaikille 2004, 77). Parantamisen varaa silti löytyy, jotta viittomakieliset kuurot olisivat tasa-arvoisten kansalaisten asemassa. (Salmi & Laakso 2005, 458.)

Valtion taidemuseolla on tätä opinnäytetyötä tehdessä käynnissä Kaikkien taidemuseo – saavutettavuus ja diversiteetti valtion taidemuseossa 2009–2013 -strategia, joka sisältää alustavia toimenpide-ehdotuksia kulttuuripalvelujen tuomisesta entistä tehokkaammin kaikkien ulottuville. Yksi toimenpiteistä on edistää verkkosivujen esteettömyyttä sekä lisätä kielitarjonnan vaihtoehtoja sekä tuottaa mahdollisesti kohdeyleisöä varten räätälöityä viestintää. (Valtion taidemuseon mietinnöt ja strategiat 2009, 61.)

Museo- ja muiden kulttuuripalvelujen saavutettavuuden lisäämisen tärkeyttä käsittelee myös Kuurojen Liiton kannanotto aiheesta vuonna 2010 julkistetussa Suomen viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa. Ohjelmassa korostetaan, että viittomakielisiä kiinnostavat erilaiset museopalvelut Suomessa, mutta oma-kieliset palvelut rajoittuvat vain tiettyihin viitottuihin tai tulkattuihin opastuksiin kuten erikoisnäyttelyihin. Kämmentietokoneella toimivaa museo-opasta on Kuurojen museossa kokeiltu juuri kohderyhmän tarpeita ajatellen. (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010, 56.)

Opinnäytetyöni produktin on tarkoitus olla edesauttamassa tasa-arvoista mahdollisuutta nauttia taide- ja kulttuurielämyksistä. Työni jatkaa siten aihepiiriltään taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden edistämistä, mikä on ollut kantavana teemana myös joissakin aikaisemmissa viittomakielentulkkiopiskelijan opinnäytetyöissä. Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkkiopiskelija Mari Hölsö teki vuonna 2006 opinnäytetyönsä yhteistyössä Ateneumin taidemu-

seon kanssa. Opinnäytetyöllä oli kaksi produktia. Hän toteutti kolme yleisöopastustulkkausta sekä laati museolle toimintaehdotuksen suomalaiselle viittomakielelle tulkattuihin opastuksiin sekä niiden valmisteluihin. Riikka Lievonen ja Saara Nurmento toteuttivat vuonna 2007 opinnäytetyössään Saavutettava museo -kartoituksen Gallén-Kallelan museon saavutettavuudesta. Työhön kuului myös kolme opastettua museokierrosta.

5 KÄÄNNÖSPROSESSIN KUVAUS JA ANALYSOINTI

Esittelen tässä luvussa suomalaisen viittomakielen perusrakennetta sekä käännösprosessin monivaiheista kulkua. Käsittelen kääntämisessä hyödyntämiäni käännösteorioita ja prosessin aikana kohtaamiani haasteita ja oivalluksia. Lopuksi pohdin myös kääntämiseen liittyvää problematiikkaa ja pohdin tekemiäni käännösratkaisuja.

5.1 Viittomakielistä ja niiden rakenteesta

Viittomakielet ovat kieliä, joissa viesti tuotetaan käsillä ja vartalolla ja vastaanotetaan näköaistin avulla (Jantunen 2003, 21). Viittomakielet ovat luonnollisia kieliä aivan kuten puhututkin kielet. Niitä ei ole kehitetty kuurojen apuvälineeksi, vaan ne ovat syntyneet kuurojen yhteisöissä samalla tavoin kuin puhutut kielet kuulevien ihmisten muodostamissa yhteisöissä. Ei siis ole olemassa kansainvälistä viittomakieltä, vaan viittomakielet ovat ihmisten ja ihmisryhmien äidinkieliä (Malm & Östman 2000, 13, 18–19.) Viittomakielillä ei ole vakiintunutta kirjoitettua muotoa, mutta sitäkin kirjoitetaan erilaisin merkitsemistavoin (Savolainen 2000, 189).

Suomalaisella viittomakielellä on oma, suomen kielestä eroava kielioppi ja rakenne. Puhuttujen kielten perusyksikkö, sana, koostuu äänneistä. Vastaava perusyksikkö viittomakielessä on *viittoma*, jolla on myös oma sisäinen rakenteensa. (Malm & Östman 2000, 15–16.) Viittomien katsotaan nykyään muodostuvan viidestä erilaisesta rakenneyksiköstä: käsimuodoista, paikoista, liikkeistä, orien-

taatiosta sekä ei-manuaalisista elementeistä (Jantunen 2003, 28). Käsimuodolla tarkoitetaan sormien asentoa viittoman aikana. Myös käsimuotoja voidaan luokitella esimerkiksi niiden rakenteen mukaan. Viittoman paikalla tarkoitetaan kohtaa, jossa viittoma tehdään. Viittoman liike tarkoittaa tavallisesti käsien liikettä viittoman aikana. (Malm & Östman 2000, 22–23). Orientaatiolla tarkoitetaan kämmenen ja sormien suuntautuneisuutta ja ei-manuaalisella elementillä tavallisesti viittomiin kuuluvia suun asentoja ja liikkeitä (Jantunen 2003, 28).

Yksi viittomakielten ominaispiirteitä on kuvallisuus eli ikonisuus. Viittoman ikonisuus voi olla läpinäkyvää kuten suomalaisen viittomakielen viittomassa PALLO, jossa kädet piirtävät kohteen ääriviivat tai läpinäkymättömämpää kuten esimerkiksi viittomassa PUU, joka kuvaa puun hakkaamista, mutta jota ei voi ymmärtää tietämättä viittoman merkitystä. (Malm & Östman 2000, 26).

Viittomakielille tyypillisessä lauserakenteessa mainitaan usein ensin aika ja paikka, jonka jälkeen tekijät voidaan esimerkiksi paikantaa edessä olevaan tilaan ja sen jälkeen kertoa mitä on tapahtunut. Viittomakielisissä lauseissa vartalon liikkeillä on eri tehtäviä: yhdessä kasvon ilmeiden kanssa niillä voidaan ilmaista esimerkiksi ehtoa tai pää- ja sivulauseen suhdetta. Kasvojen ilmeitä vahvistamalla tai käsien liikkeitä muuttamalla voidaan vahvistaa viittomien painotusta. (emt., 26–28.)

5.2 Kääntäminen

Kääntämisen kuten tulkkauksenkin prosessissa kääntäjä tai tulkki on aina välittäjä, joka siirtää kirjoitetun tai puhutun tekstin ilmaisevat merkitykset kielestä tai kulttuurista toiseen. (Tommola 2004, 10.) Suomalaisen viittomakielen kääntämisestä ei ole juurikaan tutkittu, mutta se noudattelee osin samoja periaatteita kuin kääntäminen yleensäkin. Kääntämisessä kääntäjällä on aikaa hioa ja muuttaa käännostään toisin kuin tulkkauksessa. (Roslöf & Veitonen 2006, 108–109.) Viittomakielisen käännöksen tavoitteena on usein olla oikeakielinen ja sujuva kohdekielellä. Käännettävän materiaalin luonne kuitenkin määrittelee, millaista käännösteoriaa käytetään. Kulttuuriin liittyvän materiaalin, kuten näytelmien, elokuvien tai videoiden käännöksissä tavoitellaan usein erityisesti elämyksen ja

tunnetilan välittämistä. Kääntäjän on tällöin osattava irtaantua lähtötekstin tiukasta noudattamisesta. (emt., 109–111.) Teosesittelytekstien muoto ei ole taiteellista, esimerkiksi runouden kaltaista ilmaisua. Niiden sävy lähentelee enemmän yleiskielistä ja informatiivista tuottamista, joskin kerronnalliseen sävyyn toteutettuna. Teksti sisältää runsaasti kuvailua ja osin symbolisia viittauksia.

Tavoittelin käännöksissäni ennen kaikkea adekvaattisuutta eli kohdekielisen kulttuurin mukaista muotoa. Adekvaattisen käännöksen aikaansaaminen voi olla huomattavasti vaikeampaa, mikäli kääntäjänä toimiva henkilö ei ole äidinkieltään viittomakielinen. Lopputulos ei tällöin välttämättä kaikilta osin vastaa lähtötekstiä. (Roslöf & Veitonen 2006,109.) Olen itse äidinkieltäni suomenkielinen, joten tiedostin jo ennen käännösprosessiin ryhtymistä poikkeuksellisen asemani kääntäjänä suomen kielestä viittomakielelle. Apua käännösten kieliopillisen oikeellisuuden tarkistamiseen sain viittomakielisiltä sekä tarkempaa ohjausta äidinkieltään viittomakieliseltä opinnäytetyöohjaajaltani Outi Ahoselta. Opinäytetyöprosessin aikana järjestin yhteisen pienimuotoisen kommentointitilaisuuden käännösten raakaversioista Helsingin Kuurojen Yhdistyksellä. Tarkoituksena oli saada palautetta ja kommentteja käännösten kohderyhmään kuuluvilta käännöksissä käytetystä kielestä. Sain palautetta myös kahdenkeskisissä keskusteluissa eri viittomakielisten kanssa. Kehittämisehdotukset sekä muut kommentit auttoivat minua tekemään tarvittavia korjauksia ja pohtimaan erilaisia käännösvaihtoehtoja.

Tommola (2004, 18) kiteyttää kääntämisen ja tulkkauksen peruspilariksi tiiviin sisältömallin. Kääntämisessä on osattava ymmärtää lähtötekstiin sisältyviä merkitysrepresentaatioita, jotka sitten ilmaistaan kohdekielen sallimin keinoin. Ajatus on kaikessa yksinkertaisuudessaan kiinnostava, joskin Tommola esittää itse myös ajatuksen ongelmakohtia. Merkitysrepresentaatiot ovat subjektiivisia ja siksi sekä kääntäjä että vastaanottaja muodostavat omat representaationsa. Huomattavaa on myös, ettei voida olettaa olevan yhtä ainoaa tapaa ilmaista merkitystä kohdekielellä. Viittomakielessä on vähän erityisalojen käännösvastineita. Yksi syy siihen on, että viittomakieltä on käytetty enemmän arkitilanteissa. Kääntäjälle tämä voi tuottaa haasteita, mikäli hän haluaisi suomenkieliselle käsitteelle yksiselitteisen viittomakielisen vastineen. (Roslöf & Veitonen 2006,

112.) Tarkan käänösvastaisuuden säilyttäminen, mutta kuitenkin luonnollisen kohdekielisen käänöksen aikaansaaminen on jo itsessään haaste käänäjälle. Lähdetekstille uskollinen, tarkka käänöstapa on tavoitteena eittämättä tärkeä. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon myös kohdekielen elementit, jotta valmiista käänöksestä tulisi mahdollisimman luonteva selkeästi erottuvan käänöstuoksen sijaan. (Baker 2004, 57.)

Teva (2008, 28) korostaa käänäjän avarakatseisuutta. Käänöksiä tehdessä tulee aina pohtia sen funktiota, kohdeyleisöä, ja mahdollisesti ottaa kantaa kulttuurisiin eroavaisuuksiin. Käänäminen prosessina sisältää paljon pohdintaa, eikä käänäjä siten voi ”vain” käänää.

5.3 Käänösteorioita teosesittelyiden käänämiseksi

Käänöstyöni pohjautuu Eugene A. Nidan (1964) kehittämään ekvivalenssiteoriaan ja Reiss & Vermeerin (1986) kehittämään skoposteoriaan. Yleisesti käänösprosessini vaiheiden kuvaamisen runkona olen käyttänyt Ingon (1990) kolmivaiheista mallia, joskin vaiheet sivusivat mentaalista käänösmallia, joka ei ole prosessina yhtä tarkkaan rajattu.

Kun lähtötekstinä olivat teosesittelyt, oli selvää, että asiasisällön tuli käänöksissä olla lähtötekstiä vastaava. Nidan (1964) kehittämän dynaamisen ekvivalenssin teorian perusidea on pyrkiä siihen, että käänöksen vastaanottajan reaktiot vastaavat oleellisin osin lähtötekstin vastaanottajan reaktioita. (Vehmas-Lehto, 56.) Dynaamisen ekvivalenssin käsitykseen kuuluu myös luontevan kohdekielen käyttö käänöksessä. Käänösteoria oli tarkoitukseen sopivin, sillä halusin käänöksissäni painottaa kohdekielen kulttuurille sopivaa muotoa.

Saksalaisten käänöstutkijoiden Katharina Reissin ja Hans J. Vermeerin kehittämän skoposteorian mukaan käänämiseksi tärkeintä on käänöksen tarkoitus eli funktio. Kohdekäänöksellä on oma itsenäinen tarkoituksensa, skopoksensa. (Reiss & Vermeer 1986, 69.) Skoposteorian mukaan käänöksen ei tarvitse olla täysin ekvivalentti eli lähtötekstiä vastaava, kunhan se on hyvä. Hyvä käänös toteuttaa oman tai omat funktionsa ja käänöksen skopos on käänöksen tärkein kriteeri. Skopos voi poiketa huomattavasti lähtötekstin tavoitteesta tai voi

luonnollisesti olla myös samankaltainen. (Vehmas-Lehto 1999, 92–94.) Äänioppaan tarkoituksena on ensisijaisesti tarjota lisäinformaatioita taideteoksista ja taiteilijoista ja mahdollistaa näin entistä syvällisempi taide-elämys. Viittomakielisten käännösteni skopos on olla asiasisällöltään lähdetekstin kanssa yhtenevä. Skoposteorian mukaan ekvivalenssiin pyrkiminen on käännöksen yksi mahdollinen skopos (Vehmas-Lehto 1999, 92), joten dynaamisen ekvivalenssin sekä skoposteorian joustava hyödyntäminen käännöstyössä olivat luonnollinen vaihtoehto.

Diakonia-ammattikorkeakoulun viittomakielentulkkiopiskelijat Minna Anttila ja Pauliina Seppä tekivät opinnäytetyönsä liittyen museotoimintaan sekä kääntämiseen. Opinnäytetyö sisälsi produktin, suomalaiselle viittomakielelle käännetyn esittelyvideon Nautelankosken museon toiminnasta. Anttila & Seppä (2003) mainitsevat kokeneensa käännöstyön aikana epävarmuutta asemastaan kääntäjinä, sillä he käänsivät suomenkielistä materiaalia suomalaiselle viittomakielelle ollessaan äidinkieleltään suomenkielisiä. Asiantuntijalausunnot suosittelevat yleisesti kääntämistä vieraalta kieleltä äidinkielelle (Campbell 1998, 57.) Terminologian merkitysten avaaminen oli tekijöille olennaista, jotta he saattoivat selvittää onko kyseiselle termille viittomakielistä vastinetta. Tekijät ovat myös pohtineet, kuinka paljon kääntäjän saattaa käyttää asemaansa kääntäjänä hyväkseen tarkoituksenaan tuottaa mahdollisimman kohdekielistä käännöstä. Käännöstapana Anttila & Seppä ovat käyttäneet Ingon (1990) kolmivaiheista mallia. Käännöksen saattamisessa lopulliseen muotoonsa tekijät ovat käyttäneet uutta käännöstapaa kuvata käännösprosessi näkyvään muotoon Terhi Rissasen mukaan. Siinä käännetty teksti muutetaan ensin isokirjaimiseksi ja verbit siirretään lauseiden loppuun. Tämän jälkeen lauseet merkitään glossaten. Seuraavassa vaiheessa poistetaan sanat, joita ei suomalaisessa viittomakielessä viitota. Tämän jälkeen tekstiä muokataan kohdekielelle sopivaksi lisäyksiin ja poistoihin. Tekijöiden työ oli siis ensimmäinen, jossa käytettiin kyseistä käännöstapaa. Käännöstapa vei aikaa, mutta oli tekijöiden mukaan oiva väline kuvaamaan käännösprosessin kulkua konkreettisesti.

Viittomakielisen materiaalin tuottamista ja käännöstyön tekemistä on toiminnallisessa opinnäytetyössään pohtinut myös Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkkiopiskelija Maiju Hurtig vuonna 2009 työssä *Miten ihminen*

saa alkunsa? Mitä murrosiässä tapahtuu? - oppimateriaalin kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle. Hurtig (2009) on toteuttanut Albertin koulun tilaamat käännökset kahdesta ihmisen biologiaan liittyvästä oppikirjan kappaleesta suomalaiselle viittomakielelle. Hän on lähestynyt käännöstyötä kommunikatiivisten käännösteorioiden, skoposteorian ja relevanssiteorian, kautta käsitellen kääntämiseen liittyviä ongelmia. Käännöksen kuvaamisessa Hurtig on käyttänyt myös mentaalista käännösmallia ja prosessin kuvaamiseen niin ikään Ingon (1990) kolmivaiheista mallia. Tekijä huomasi käännösprosessinsa aikana kommunikatiivisten käännösteorioiden johtoajatuksen käännöksen vastaanottajien tarpeiden huomioon ottamisesta olevan tärkeää. Hän oivalsi myös, kuinka tärkeää oppimateriaalin kääntämisessä on avata suomenkieliset termit ja käsitteet. Hurtig mainitsee käännösratkaisujen peilaamisen olleen omassa työssään haastavaa, mutta opettavaista. Omassa käännösprosessissani koin juuri Ingon kolmivaiheisen luokittelun olevan johdonmukaisin prosessia kuvaava malli yhdessä mentaalisen käännösmallin kanssa.

5.4 Käännösprosessin vaiheet ja käännösmallit

Käännösprosessini noudatteli joustavasti Ingon (1990) vaiheittain etenevää prosessia osittain sen vapaamuotoisen luonteen takia. Kolmivaiheisen prosessin rakenteen selkeyden vuoksi olen käyttänyt sitä oman käännösprosessin kuvaamisessa. Käännöstyöskentelyäni kuvaa kuitenkin Ingon prosessikuvausta osuvammin mentaalinen käännösmalli. Mentaalisessa käännösmallissa kääntäjä tekee käännöstä ensin mentaalisesti eli ajatuksen tasolla ja analysoi vasta tämän jälkeen lähdetekstiä tarkemmin. Käännös muokkautuu lukuisten vaiheiden kautta kohdekieliseksi luonnokseksi, jota tarkistutetaan muilla viittomakielentaitoisilla. Prosessiin kuuluu useita korjausvaiheita, ja lopulta käännös muotoutuu tekijöidensä näköiseksi. (Roslöf & Veitonen 2006, 115.) Kuvasin käännöksistä monia raakaversioita, joita analysoin sekä ohjaajani kanssa että itsenäisesti. Raakaversioiden jälkeen tein jälleen muutoksia käännöksiini. Ingon käännösprosessin kolme vaihetta olivat selkeästi käännösprosessissani mukana, mutta ne noudattelivat osioissaan enemmän mentaalista käännösmallia.

Ingon kehittelemän käänösprosessin kuvauksen mukaan prosessissa voi erottaa kolme eri vaihetta: *analyysi-*, *siirto-* ja *muotoiluvaiheen*. Vaikka vaiheet on eroteltu, eivät ne itse käänöstyössä seuraa toisiaan täysin kronologisesti tai ole irrallisia suhteessa toisiinsa. Käytännössä käänösprosessin vaiheet vuorottelevat keskenään, mutta vaikka järjestys muuttuisi, esiintyy jokainen vaihe prosessissa. (Ingo 1990, 108–109.)

Lähtötekstin tarkka analysointi muodostaa perustan kaikelle kääntämiselle ja auttaa havaitsemaan merkitys vivahteita sekä löytämään käänökselle sopivan tyylin. Ingon käänösprosessin ensimmäinen vaihe on analyysivaihe. Käänösprosessi alkaa siis tutustumalla huolellisesti käännettävänä olevaan tekstiin. Tällainen tekstin alustava analysointi on tärkeää ajatusten muokkautumiselle ja alitajuiselle tekstinkäsittelylle. (emt., 110.)

Käänösprosessin vaiheista siirtovaihe on vaikein kuvattava, sillä se tapahtuu kääntäjän aivoissa. Siirtovaiheessa huolella analysoitu tekstimateriaali siirretään lähtökielestä kohdekieleen. Sitä ei välttämättä tuoteta vielä kohdekielen tekstinä, mikä kuuluukin enemmän muotoiluvaiheeseen, mutta siirtoa tapahtuu jo kääntäjän mielessä. Siirtoprosessin tulos on semanttisesti tarkka mutta ei vielä lopulliseen muotoonsa hioutunut vastine. (emt., 195–196.)

Muotoiluvaihe on käänösprosessin kolmas eli viimeinen vaihe. Käännettävälle materiaalille luodaan tässä vaiheessa lopullinen ja konkreettinen muoto, joka vastaa mahdollisimman hyvin lähdetekstiä. Kääntäjän on pidettävä mielessä käänöksen käyttötarkoitus ja -tilanne, jotka vaikuttavat tyylin valintaan. (emt., 250–251, 265.)

Aloitin käänösprosessin tutustumalla kaikkiin käännettäviin taideteoksiin kuvien kautta sekä yhtä lukuun ottamatta paikanpäällä Ateneumin taidemuseossa. Sain vierailta kokoelmanäyttelyssä tilaajan puolesta niin usein kuin koin tarvitsevani hahmottaakseni kaikki teosten visuaaliset elementit. Vaikka kyseiset viisi teosta olivat minulle ennestään tuttuja, oli mielestäni tarpeen tarkastella teoksia viittomakielisen ilmaisun näkökulmasta. Viittomakielelle kääntämisen kannalta olennaista oli hahmottaa taulujen visuaalinen anti kokonaisuudessaan. Viittomakielelle on ominaista tilankäyttö eli puheenaiheiden paikantaminen edessä

olevaan tilaan ja niiden muotoa tai liikkeitä kuvaavien eleiden tuottaminen (Risänen 2006, 38). Nämä vaativat tietoa esimerkiksi asioiden etäisyydestä tai koosta suhteessa toisiinsa. Vain keskittymällä teksteihin tai kuuntelemalla ääniopasta en olisi saanut käännöstyöhön tarvittavaa informaatioita paikantamiselle.

Seuraavaksi tutustuin äänioppaisiin kyseisten viiden teoksen osalta. Kuuntelin jokaisen esittelyn lukuisia kertoja läpi. Äänioppaissa käytetty kieli on vivah-teikasta ja eläväästä. Sanavalinnat ja erityisesti äänenpainot ovat ajatuksia ja tunteita herättäviä. Vasta tämän jälkeen paneuduin huolella tekstiversioihin. Olin jo ääniopasta kuunnellessani hahmotellut mielessäni erilaisia käännösratkaisuja, mutta käännösten muistiin merkitsemisen aloitin vasta luettuani tekstit. Käytin viittomien merkitsemiseen *glossausta*, joka on tavallisin viittomakielen muistiinmerkitsemistapa. (Savolainen 2000, 192.) *Glossilla* viitataan kirjoitetun kielen sanaa vastaavaan yksittäiseen viittoman käännettyyn perusmerkitykseen. (Mesch 2010, 44.) Seuraavassa katkelma *Haavoittuneen enkelin* ääniopasesittelystä:

Loppuvuoden 2006 yleisöäänestyksessä suomalaiset valitsivat sen Ateneumin rakkaimmaksi taideteokseksi, *Maamme tauluksi*. (Haavoittunut enkeli, Ateneumin taidemuseon ääniopas 2010.)

Sama katkelma glossaamalla muistiinmerkityssä käänöksessäni:

VUOSI 2006 LOPUSSA YLEISÖÄÄNESTYS SUOMALAISET OS4–3 VALITA HAAVOITTUNUT ENKELI TAULU ATENEUM TAIDEMUSEO RAKKAIN TAIDETEOS / SUOMI MAA OMA TAULU

Halusin käänöksissäni käyttää selkeää ja lähdekielen kanssa yhteneväistä yleiskielistä tyyliä. Kotimaisten kielten tutkimuslaitoksen viittomakielen lautakunta määrittää viittomakielelle myös yleiskielisen muodon, jonka perusominaisuuksia ovat selkeä lauserakenne, viittomien huolellinen artikulaatio sekä murteellisten ja arkityylisten viittomien välttäminen (Viittomakielen huolto, 2010). Saavuttaakseni lähdemateriaalin luoman tunnelman myös käänöksissäni, koin

tarpeelliseksi käyttää joidenkin viittomien kohdalla korostettua ilmeikkyyttä. Myös esimerkiksi taiteilijan tai teoksessa esiintyvän henkilön roolin otto oli mielestäni edellytys kielellisesti oikeanmukaiseen kääntämiseen.

Esittelin *Haavoittuneen enkelin* sekä *Toipilaan* teosesittelyiden käännösten raakaversiot Helsingin Kuurojen Yhdistyksellä kevään 2011 aikana. Valitsin viidestä käännöksestä nämä kaksi esimerkeiksi edustamaan käännöksissäni käyttämäni kieltä ja viittomistyyliä, joten kommentteja yleisistä kieleen liittyvistä seikoista oli mahdollista soveltaa muihin käännöksiin. Pyysin palautetta ja kommentteja paikalla olleilta etenkin ymmärrettävyydestä ja kieliopillisista seikoista. Sain monia konkreettisia ehdotuksia käännösten sujuvuuden kehittämiseksi ja saatoin jälleen palata muokkaamaan käännöksiäni sujuvammiksi.

Käännösten hiomista ja muokkaamista voisi jatkaa loputtomiin, mutta jossakin vaiheessa kääntäjän tulee todeta työnsä olevan valmis. Lopullisen huolitellun muodon käännökset saivat keväällä 2011. Ne videoitiin tulkkaukspalvelujen välittämiseen keskittyneen yrityksen Evantia Oy:n tiloissa Helsingin Malmilla. Etätulkkaukseen tarkoitettu studio soveltui erinomaisesti viittomakielisen tuotoksen videointiin. Toimitusjohtaja Timo Heiskalan (2011) mukaan Evantia Oy tekee laaja-alaista yhteistyötä Humanistisen ammattikorkeakoulun kanssa ja tilat ovat siten luonnollisesti käytössä kuvaamista varten myös tulkkioiskelijoille.

Tein kuvaukset kahdessa osassa. Ensimmäisellä kerralla kuvattujen käännösten jälkeen muokkasin vielä materiaaliani sujuvammaksi ja lopulliset versiot valmistuivat toisen kuvauskerran jälkeen. Käännökset tallennettiin DVD-levylle. Videoiden editointi lopulliseen muotoonsa sekä muu niihin liittyvä multimediatyö oli tilaajan kanssa sovittu Ateneumin taidemuseon tietotekniikkahenkilökunnan tehtäväksi. Henkilökunnalla on asiantuntijuutta tehdä videoille tarvittavat toimenpiteet ennen niiden lisäämistä museon verkkosivuille.

6 KÄÄNTÄMISEN HAASTEITA JA KÄÄNNÖSRATKAISUJA

Seuraavissa kappaleissa esittelen poimintoja käännösprosessin aikana kohtaamistani haasteista. Olen jakanut nämä haasteet neljään eri kategoriaan, jotka käsittelevät kohdekielisiin ratkaisuihin päätymistä, käsitteiden ja termien kääntämistä, taustatyön merkitystä kääntämiselle sekä lähdetekstin tulkintaan liittyvää problematiikkaa.

6.1 Lähdekieleltä kohdekielelle

Irtautuminen lähdekielen rakenteesta ei alkuvaiheessa ollut niin yksinkertaista, kuin olin uskonut. Kokonaisuudessaan lähdeteksteissä käytetty kieli oli selkeää ja helposti lähestyttävää. Koska suomen kieli on äidinkieleni, oli lähdetekstin tulkinta melko vaivatonta. Kohdekielelle tuottaminen vaati kuitenkin suomen kielestä poikkeavan kielen rakenteen huomioon ottamista. Suomen kielen vaikutus näkyi selkeästi aivan ensimmäisissä käännösversioissa. Ne olivat ajatuksen tasolla käydystä pohdinnasta huolimatta osin sähkösanoman kaltaista käännöstä kaikkine sanoille etsittyine viittomavastineineen. Keskustelimme opinnäytetyöprosessin aikana ohjaajani kanssa monta kertaa suomen kielen sanojen suorasta kääntämisestä viittomakielelle. Päädyimme kerta toisensa jälkeen samaan tulokseen: tietyille suomenkielisille sanoille ei ole täysin vastavia vakiintuneita viittomia ja ohjaajani kannustikin minua pohtimaan enemmän merkityksiä sanojen takana ja selittämään asian parafrasoin omaisin tavoin. Tästä poiki viittomakielen näkökulmasta selkeämpi, kielelle ja kulttuurille ominaisempi tapa ilmaista asioita. Monet käännösratkaisuistani ovat syntyneet parafrasoinnin tuloksena, joka on ilmauksen tai tekstin selventämistä tai tulkitsemista toisin sanoin (Nurmi, 2004). Rajaa parafrasoinnin ja liiallisen selittämisen välille ei ole helppoa tehdä. Kääntäjän tehtäviin ei kuulu kaikkien asioiden perusteellinen selittäminen, joskin tietyn käsitteen viittomakielinen vastine saattaa hyvinkin olla pitkä ja muodoltaan selittävä. Käännöstyötä tehdessä on hyvä pitää mielessä, kuinka kuuro viittomakielinen toisi asian ilmi eli mikä on kohdekulttuurissa käytettävä ilmaus. (Roslöf & Veitonen 2006 112–113.) Albert Edelfeltin kerrotaan olleen ”pariisilaistunut maailmanmies” (Ateneumin taidemuseon ää-

niopas 2010.) ”Maailmanmies” oli käännöksessä selkeyden vuoksi avattava ja selitettävä toisin sanoin, sillä käsitteelle ei ole yleisesti tunnettua viittomavastinetta. Käännösratkaisussani olen selittänyt taustaa Edelfeltin elämästä, kuinka hän matkusteli ja nautti seurapiirielämästä Pariisissa.

Palasin käännöstyön edetessä alkuperäistekstiin mahdollisimman vähän, sillä halusin pitää ajatukseni nimenomaan kohdekielellä ja hioa tuottamaani materiaalia sujuvammaksi ja ymmärrettävämmäksi välttääkseni lähtökielen rakenteen vaikutusta. Opinnäytetyöohjaajani muistutti minua aika ajoin pitämään mielessä juuri kohdekielen kulttuurille ominaista kielen tuottamistapaa. Luontevalta kuulostavaa suomenkielistä ilmaisua ei voi aina tuottaa suoraan viittomakielelle. Tärkeintä on keskittyä kokonaisuuteen ja siihen, mitä itse asiassa tekstissä halutaan sanoa. (Ahonen 2010.) Esimerkkinä tästä toimii seuraava katkelma:

Tämänkin kesäisen tuokion huolettomuutta korostaa leikkivien poikien taustalla hämmöttävä moderni maailma, tulevaisuuden enne: aikuisten suuret laivat (Leikkiviä poikia rannalla, Ateneumin taidemuseon ääniopas 2010).

Äänioppaassa on käytetty kauniisti hyväksi tauotusta ja lyhyttä virkettä lopussa luomaan tunnelmaa. Kokonaisuus jää kuitenkin käännettäessä helposti epäselväksi, mikäli se toteutettaisiin sellaisenaan suorana käännöksenä kohdekielelle. Eheyden saavuttamiseksi päädyin ratkaisuun, jossa tuon esille poikien leikkivän rannalla juuri pienillä leikkiveneillään ja heidän taustallaan, jossakin kaukana hämmöttää tulevaisuus, aikuisten suuret laivat. Tällä tavoin katsojalle selkenee aikuisten suurten laivojen ja lasten pienten veneiden olevan vertauskuvallisia. Kohdekielelle ominaista käännösratkaisua noudattelin myös seuraavan katkelman kohdalla:

Taiteilijan lempivuodenaika oli kevät, luonnonmuutoksen ja uusiutumisen aika (Lumisia männyntaimia, Ateneumin taidemuseon ääniopas 2010).

Käännöksessäni olen keskittynyt luonnonmuutokseen tapahtumana ja viittomakielelle käännettynä sana sai ympärilleen tarkentavan selityksen siitä, kuinka luonto kevään koittaessa muuttuu: lumi sulaa, lehtipuut alkavat vihertää ja au-

rinko paistaa yhä kirkkaammin. Kohdekielelle ominainen ilmaisutapa toi käännökseen elävyyttä.

6.2 Termit ja käsitteet

Esittelyteksteissä ei juuri esiinny erityissanastoa muutamiin taidesuuntiin viittavia käsitteitä lukuun ottamatta. Taidesuuntaukset *syntetismi* ja *symbolismi* olivat termejä, jotka oli lähdetekstin mukaisen käännöksen aikaansaamiseksi tuotava myös käännöksessä esille. Ne eivät kuitenkaan vaatineet erikseen parafraasointia, sillä niiden merkitys oli myös lähdetekstissä avattu:

Muiden Kalevala-aiheidensa tapaan hän käytti **syntetististä** maalaustyyliä: korostettuja ääriviivoja, pelkistettyä muotokieltä ja tunteisiin vetoavaa, tehokasta sommittelua (Lemminkäisen äiti, Ateneumin taidemuseon ääniopas 2010).

Symbolistit kuvasivat taiteessaan metafyyssistä todellisuutta, mystiikan, filosofian ja unen maailmaa (Haavoittunut enkeli, Ateneumin taidemuseon ääniopas 2010).

Kyseiset käsitteet on käännöksissä toteutettu ensin *sormittamalla* kyseiset termit jonka jälkeen niiden merkitys on avattu lähdetekstin selitystä mukaillen. Sormituksella tarkoitetaan kirjoitetun kielen merkkien, kirjainten, muuttamista sellaiseen muotoon, että ne voidaan ottaa mukaan viittomiseen (Ojala 2010, 33). Sormittaminen on sormiaakkosten tuottamista peräkkäin. Sitä käytetään kun halutaan esittää puhutun kielen sanoja, joille ei ole viittomavastineita (kuten henkilöiden nimet), käsitettä vastaava viittoma on kuulijalle outo tai silloin, kun ei haluta viitata itse käsitteeseen tai sen muotoon. (Jantunen 2003, 79–80.)

Viittomakielistä ilmaisutapaa tuli ottaa huomioon myös esimerkiksi *Toipilaan* katkelmassa, jossa taiteilijan pöydällä kerrotaan olevan kirjoitusvälineitä. Suomalaisessa viittomakielessä ei esiinny yksittäisiä, vakiintuneita viittomia suomenkielisille yläkäsitteille, kuten *kirjoitus-* tai *liikennevälineet*. Sen sijaan näihin viitataan luettelemalla käsitteen sisältäviä asioita. Esimerkiksi edellä mainittu *liikennevälineet* käsitteenä viitotaan tavallisesti luettelon tapaan AUTO – BUSSI

– JUNA – RAITIOVAUNU jne. Tätä mukaillen kirjoitusvälineet on käännetty viittojen pöydällä olevan esimerkiksi kansio, mustepullo ja sivellin. (Sarajas-Korte 1996, 116.)

6.3 Taustatyö

Lähtökielen elementit, jotka eivät sellaisenaan käytettynä mahdollista kohdekieleen kulttuuriin sopivaa käännoästä, vaativat kääntäjältä uuteen muotoon muokkaamiseen paljon pohdintaa ja taustatyötä (Sunnari 2006, 28.) Käännöstyöni edetessä havaitsin juuri taustatyön tärkeyden käännösvastineiden löytämiseksi etenkin viittomatasolla. Schjerfbeckin *Toipilaan* esittelyssä mainitaan englantilainen kalastajakylä Saint Ives. Viittomakieleessä kalastaminen voidaan kalastustavasta riippuen viittoa lukuisilla eri tavoilla. Kalastaa voi esimerkiksi perinteisesti ongella, verkoilla tai vaikka keihäällä iskemällä ja kutakin ilmaiseva viittoma jäljittelee kalastustapaa. Saint Ivesissa käytettiin kuitenkin suurien saalismäärien mahdollistamiseksi ensisijaisena kalastustapana nuottakalastusta. Nuottakalastuksessa kaloja pyydetään käyttämällä useista verkoista rakennettua kalastusvälinettä, jonka perukkaan kalaparvi pyritään saartamaan (Nurmi, 2004). Käännösratkaisuni päättyi tästä syystä verkkokalastusta merkitsevään viittomaan, jossa viittojan kädet on liitetty yhteen liu'uttamalla sormet toistensa lomitse ja käsillä tehdään kauhova liike itseä kohti.

Tuonen mustassa joessa ui Tuonelan eli kuoleman valtakunnan joutsen, jota Lemminkäinen ei onnistunut surmaamaan. (Lemminkäisen äiti, Ate-neumin taidemuseon ääniopas 2010.)

Lähdetekstissä kerrotaan Lemminkäisen yrittäneen surmata Tuonelan joutsen, mutta epäonnistuneen siinä. Käännösratkaisussa olisi ollut mahdollista käyttää vain viittomaa SURMATA. Halusin kuitenkin tarkentaa kyseisen kohtausten siten, että Lemminkäinen yritti surmata joutsenen nimenomaan jousella ampu-malla, kuten Kalevalan 14. runosta käy ilmi:

Astua kyykyttelevi, Käyä kälkyttelevi, Tuonne Tuonelan joelle, Pyhän vior-ran pyörtehelle, Jalo jousi olkapäällä, Viini nuolia selässä. (Kalevala, 14. runo.)

Pekka Halosen teoksesta *Lumisia männyntaimia* kertova esittely mainitsee Pariisissa järjestetyn maailmannäyttelyn, jossa Suomella oli oma paviljonki (Ate-neumin taidemuseon ääniopas 2010). Kyseiseen näyttelyyn osallistuneilla mail-la oli jokaisella omat paviljonkinsa, jonne maataan edustavat taiteilijat toivat töit-tään esille. Koin luontevammaksi selittää tämän käännöksessä, jotta katsojalle tulisi kokonaisvaltaisempi kuva siitä, mitä paviljongilla tässä yhteydessä tarkoi-tetaan.

6.4 Tulkinta

Eräs mielenkiintoisimmista käännösprosessin aikana kohtaamistani haasteista liittyy taiteen tulkintaan. Johdannossa kerroin, kuinka taide on yksilöllinen ko-kemus ja sen tulkinta henkilökohtaista. Kukin meistä jäsentää havaitsemamme asiat omien kokemustemme ja maailmankuvamme pohjalta. Taiteessa ei ole oikeaa tai väärää tulkintatapaa, ja se tekee taiteesta kiehtovaa. Mikä on kuiten-kin käännöstyön kannalta liiallista tulkintaa? Taiteen tulkintaan liittyvät ongelmat eivät poikkea Tommolan (2004) esiintuomasta yleisestä kääntämiseen liittyvästä problematiikasta, subjektiivisesta näkökulmasta: kääntäjä tekee omat tulkin-tansa lähdetekstin merkityksistä ja koko käännös on itse asiassa tulkintaa. Oitti-nen & Mäkinen (2008, 13–14) tuovat esille kääntämiseen ja tulkintaan liittyvää problematiikkaa. Kääntämiseen vaikuttavat ainakin osittain kääntäjän subjektiiviset kokemukset, mutta myös käännöksen vastaanottajat tulkitsevat viestejä eri tavoin. Käännösprosessissani esille nousseet ajatukset olivat mielenkiintoisia jo tiettyihin käännösratkaisuihin päättymisen kannalta. Tuon seuraavassa esille muutamia esimerkkejä.

Teosten nimien kääntämisessä pohdin erinäisiä käännösratkaisuja. Esitellessä-ni *Haavoittuneen enkelin* ja *Toipilaan* teosesittelyiden käännösten raakaversioi-ta Helsingin Kuurojen Yhdistyksellä, käytiin vilkasta keskustelua käännösratkai-suista ja viittomavalinnoista. Erityisesti teosten tietyllä tavalla paljastavan infor-matiiviset, mutta yhtäkaikki tulkinnanvaraiset nimet saivat paikallaolijat itseni mukaan lukien pohtimaan tarkoitukseen sopivia viittomakielisiä vastineita. Suo-malaisessa viittomakielessä ei ole vakiintunutta viittomaa suomenkieliselle kä-

sitteelle toipilas. Suuri suomen kielen sanakirja (2004) määrittelee käsitteen *toipilas* sairaudesta toipujaksi. Raakaversiossa käytin toipilaasta viittomaa POTILAS. Ehdotuksena nimelle nousi myös viittoma TERVE. Onko maalauksen lapsi ennemmin sairaudesta toipunut kuin enää sairaudesta kärsivä potilas? Lopullisessa käännöksessä viittomavalintana oli POTILAS, sillä se kuvaa mielestäni vielä toipumisvaiheessa olevaa lasta tarkoituksen mukaisesti.

Haavoittuneen enkelin ollessa näytteillä Suomen Taiteilijain näyttelyssä vuonna 1903, käytti Simberg sen nimenä vain ajatusviivoja (Sarajas-Korte 1996, 181). Nimetön teos jättää sen tulkinnan ensisijaisesti katsojalle. Ensimmäisenä mieleen nousee ajatus siitä, mihin haavoittumisella maalauksen enkelin tapauksessa viitataan. Enkelin toisessa siivessä on havaittavissa jotakin punertavaa, mahdollisesti verta vuotava haava, joka voisi sinällään antaa vihjeitä fyysiseen haavoittumiseen. Enkelillä on silmiensä peittona valkea huivi. Mistä se kertoo? Millaiset ovat enkelin haavat? Simberg on itse viitannut maalaukseen liittyvän vahvan henkilökohtaisen tunteen kuoleman väistämättömyydestä. Hän on yhdistänyt taiteilijan työn ajatukseen siivistä, joiden varassa sielu pääsee kohoamaan, mutta myös unohduksen täyttämästä sielusta, joka siipien kuivuessa muuttuu raskaaksi ja putoaa maahan. (emt., 181.) Teoksen nimen kääntämiseen pohdittuja muita käännösratkaisuja olivat viittomat HAAVOITTUNUT, LOUKKAANTUNUT ja SATTUA. Myös teosten nimien esittäminen sormittamalla olisi ollut yksi vaihtoehto. Tällä tavoin tuotettu nimi oli kuitenkin kohdekieliseen käännökseen pyrittäessä etäännyttävä. Tästä johtuen halusin tietoisesti välttää sormittamista lukuun ottamatta niissä tilanteissa, joissa suomenkieliselle ilmaisulle ei ole vakiintunutta, yleisessä käytössä olevaa viittomavastinetta, kuten henkilöiden tai paikkojen nimien kohdalla. Teosten nimet on tästä syystä käännöksissä toteutettu viittoen sormittamisen sijaan.

Joskus käännösvastineen löytäminen ei ole riippuvainen vaikeista termeistä, vaan sanojen tulkinnasta. *Lumisia männyntaimia* -teoksen esittelyssä on seuraava kohta:

Lumisia männyntaimia -maalauksen antaa aavistuksen metsän satumaisesta kauneudesta, jota Halonen nimitti kirjeessään ”äärettömäksi ornamentiksi”.

Mitä Halonen äärettömällä ornamentikalla tarkoitti voi olla monitulkintaista. Käännösratkaisuna olen käyttänyt tässä niin ikään osin parafrasointia. Kohta kääntyi lopulliseen käännökseen selityksenä metsän lumisten muotojen toistumisena ja tämän toistumisen jatkumisena silmäkantamattomiin

7 YHTEENVETO

Opinnäytetyöni tavoitteena oli tuottaa materiaalia, jolla Ateneumin taidemuseo voi edistää saavutettavuutta kun kohderyhmänä ovat viittomakieliset. Opinnäytetyön produktina valmistui suomalaiselle viittomakielelle käännetyt ääniopasesittelyt. Produkti valmistettiin tilaajan tarpeisiin ja toimii pilottihankkeena taidemuseon verkkosivujen viittomakielisen palvelun laajentamisessa. Työssäni kuvailin käännösprosessiani eri käännösteorioihin ja käännösmalleihin peilaten. Kääntämisen haasteita käsiteltiin ryhmitettyinä neljään eri kategoriaan: lähdekieleltä kohdekielelle, termit ja käsitteet, taustatyö ja tulkinta.

Jo varsin alkuvaiheessa käännösprosessia huomasin taustatyön merkityksen kääntämisessä. Sen merkitys korostui etenkin ongelmien ilmetessä ja viittomavalintoja tehdessä. Kohdekieliselle kulttuurille ominaisten piirteiden omaksuminen käännöksissä oli yksi tärkeimmistä havainnoista. Sanatarkkaan kääntämistä suomen kieleltä viittomakielelle käyttäen syntyisi mekaanista, kohdekielen kannalta epäolennaista koodausta, jollaista en käännöksissä halunnut toteuttaa. Koin, että alkuperäisen tekstin tyylin mukailu ja samanlaisen tunnetilan välittäminen kohdeyleisölle oli yksi käännösten tarkoituksista. Roslöfin & Veitosen (2006) mukaan viittomakielen tulkkauksessa tulkin tulee kokea tulkkaamansa asia, ei tulkata asioita sanasta sanaan. Jotta tuotos olisi viittomakielinen, tulee sen eteen nähdä vaivaa ja eläytyä. Eläytymällä voi välttää turhia viittomia vaarantamatta oikeakielisyyttä ja ymmärrettävyyttä. (emt., 163.) Samalla tavoin tätä ajatusmallia voidaan soveltaa viittomakielen kääntämiseen, jossa käännöksiä etukäteen pohtimalla ja hiomalla kääntäjän on mahdollista eläytyä kohdekieliseen tuottamiseen. Kääntämisen haasteita kohtasin niin termistön osalta kuin tulkinnallisissakin kysymyksissä. Pohdin käännösprosessissa, kuinka paljon

kääntäjä voi tulkita lähdetekstiä ja muokata käännöstään tarkoituksenaan skoposteorian ja dynaamisen ekvivalenssin mukaisesti kohdekielisessä kulttuurissa mahdollisimman toimivan käännöksen aikaansaaminen. Lähdetekstin asiasisällön noudattaminen oli ääniopasesittelyiden kääntämisessä olennaista, mutta kohdekielelle ominaisten käännösratkaisujen valinta palveli mielestäni tarkoitusta parhaiten. Yhtenä kääntämisen problematiikkana koin sen, ettei käännöksen kohdekieli ole äidinkieleni.

Mentaalinen käännösmalli sekä Ingon (1990) kolmivaiheinen prosessinkuvaus tukivat käännöstyötäni ja selkeyttivät prosessin esiintuomista. Skoposteoria ja dynaaminen ekvivalenssi toimivat käännösteorioina prosessissa.

Koen opinnäytetyön tekemisen olleen kokonaisuudessa hyödyllinen ja innostava oppimiskokemus. Sain työskennellä itseäni kiinnostavan aihepiirin parissa, tuottaa viittomakielistä materiaalia tilaajan tarpeisiin sekä luoda konkreettisen välineen edistämään taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Tein uusia havaintoja niin taiteesta, viittomakielestä kuin kääntämisestäkin. Käännöstyössäni tekemiäni huomioiden sekä käännösratkaisujen pohdinnan ansiosta tunnen kehittyneeni viittomakielisessä ilmaisussani etenkin käyttämään enemmän kielelle omaista visuaalisuutta. Tällaisista kokemuksista on epäilemättä suuri hyöty myös ammatillisen kasvun näkökulmasta. Sain samalla uusia ja raikkaita näkökulmia taiteen tulkintaan ja havainnointiin.

Käännökset onnistuivat mielestäni hyvin palvelemaan tarkoitustaan ja olen tyytyväinen lopputulokseen. Käännöksiä voisi toki hioa loputtomiin aina uudelleen ja koin kiusausta työstää niitä aina vain parempaan. Mutta kuten aiemmin totesin, on kääntäjän kuitenkin lopulta todettava työnsä olevan valmis.

Ateneumin taidemuseo on ollut innostava yhteistyökumppani ja on sitoutunut yhteistyöhön koko prosessin ajan. Viestintä on toiminut molemmin puolin sujuvasti. Tilaajan vastaanotto ja kiinnostus opinnäytetyötä kohtaan on ollut työskentelylleni mitä parhain voimavara.

Opinnäytetyöni pohjalta olisi mahdollista toteuttaa käännöksiä suomalaiselle viittomakielelle myös muista Ateneumin taidemuseon suomenkielisistä ää-

niopasesittelyistä joko jatkotutkimuksena tai taidemuseon saavutettavuuden edistämiseen keskittyneen projektin kautta. On mielenkiintoista nähdä, otetaanko kannettava opaslaite tulevaisuudessa laajempaan käyttöön eri kulttuuri- ja taidekohteissa. Tekninen kehitys etenee suurin harppauksin ja edellytykset viitotomakielisen materiaalin vaatimiin visuaalisiin esittämiskanaviin ovat jo nyt olemassa. Internet on mahdollistanut videokuvan esittämisen laajalle yleisölle heidän olinpaikastaan riippumatta. Nykypäivän yhteiskunnassamme mahdollisuudet saavutettavuuden edistämiseksi ovat siis mitä parhaimmat.

LÄHTEET

Anttila, Minna & Seppä, Pauliina 2004. Viittomakielinen käännös Nautelankosken museoalueen esittelystä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Ateneumin taidemuseo 2010. Viitattu 17.11.2010.

<http://www.ateneum.fi>

Baker, Mona 2004. In Other Words. A coursebook on translation. New York: Routledge.

Campbell, Stuart 1998. Translation into the Second Language. New York: Addison Wesley Longman Inc.

Hurtig, Maiju 2009. Miten ihminen saa alkunsa? Mitä murrosiässä tapahtuu? Oppimateriaalin kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielentulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Hölsö, Mari 2006. Taidetta saatavilla. Polysynteettiset viittomat maisemamaalausnäyttelyn tulkatuissa yleisöopastuksissa Ateneumissa & toimintaehdotus Ateneumille ja sen oppaille tulkattuun opastukseen. Viittomakielentulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Ingo, Rune 1990. Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen. Juva: WSOY.

Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 21–80.

Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Malm, Anja (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: Finn Lectura.

Kaikkien taidemuseo. Saavutettavuus ja diversiteetti valtion taidemuseossa 2009-2013. Valtion taidemuseon mietinnöt ja strategiat. Vtm dnro 2/402/2009.

Kotimaisten kielten tutkimuslaitos 2010. Viittomakielen huolto. Viitattu 29.3.2011.

<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=98>

Kulttuuria kaikille 2010. Viitattu 14.11.2010.

<http://www.kulttuuriakaikille.fi>

Kulttuuria kaikille. Esitys vammaiskulttuurin ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseksi. 30:2002. Opetusministeriö.

Luukkainen, Minna 2008. Viitotut elämät. Kuurojen nuorten aikuisten kokemuksia viittomakielisestä elämästä Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Malm, Anja & Östman Jan-Ola 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa Malm, Anja (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: Finn Lectura, 11–28.

Mesch, Johanna 2010. Viittomien glossit ja ajalliset pituudet: annotointityöskentelyyn liittyviä kysymyksiä. Teoksessa Jantunen, Tommi (toim.) Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon. Jyväskylän yliopisto.

Nurmento, Saara & Lievonen, Riikka 2007. Saavutettava museo. Gallenkallelan Museon saavutettavuuden edistäminen viittomakielisten asiakkaiden näkökulmasta saavutettavuuskartoituksen ja tulkattujen opastuskierrosten kautta. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielentulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo 2008. Alussa oli käänös. 6. painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 13–14.

Ojala, Stina 2010. Rytmin ja koartikulaation vaikutus viittomiin ja puheeseen. Teoksessa Jantunen, Tommi (toim.) Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Reiss, Katharina & Vermeer, Hans J. 1986. Mitä kääntäminen on. Helsinki: Gaudeamus.

Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Suomalaisen viittomakielen kääntäminen ja käännösteoriat. Teoksessa Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi (toim.) Käden käänteessä. Keuruu: Finn Lectura, 108–163.

Salmi, Eeva & Laakso, Mikko 2006. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Helsinki: Libris.

Sarajas-Korte, Salme 1996. Hugo Simberg. Teoksessa Steffa, Liisa (toim.) Suomalaisia taiteilijoita. Keuruu: Otava, 116–181.

Savolainen, Leena 2000. Viittomakielten erilaiset muistiinmerkitsemistavat. Teoksessa Malm, Anja (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: Finn Lectura, 189–192.

Sunnari, Marianna 2006. Teoksessa Tommola, Jorma (toim.) Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineenä. Turku: Turun yliopisto.

Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010. Kuurojen Liitto ry/Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Vantaa: Multiprint.

Suomen Kuvataiteen Kultakuusi 1998. Viitattu 16.11.2010.
<http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/kultakuusi/index.html>

Suomen museoliitto 2009. Museolaki. Viitattu 17.11.2010.
<http://www.museot.fi/museolaki>

Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri –toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi. Opetusministeriön julkaisu 2004:29.

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Opetusministeriön toimenpideohjelma 2006-2010. Opetusministeriön julkaisuja 2006:6.

Teva, Tarja 2008. Kääntäjä yhteiskunnan ytimessä. Teoksessa Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.) Alussa oli käänös. 6. painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Tommola, Jorma 2004. Mikä on kääntämisen ja tulkkauksen ydin? Teoksessa Tommola, Jorma (toim.) Kieli, teksti ja kääntäminen. Turku: Turun yliopisto, 10–18.

Valtion taidemuseo 2010. Viitattu 29.3.2011.

<http://www.fng.fi/tietoavaltiontaidemuseosta/toimintaajatusarvotjavisio>

Vehmas-Lehto, Inkeri 1999. Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käänös-teoriaan. 2., korjattu painos. Helsinki: Finn Lectura, 56–94.

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi, 9–51.

Henkilökohtaiset tiedonannot:

Ahonen, Outi 2011. Henkilökohtainen tiedonanto. 26.1.2011. Helsinki.

Heiskala, Timo 2011. Email timo.heiskala@evantia.fi 14.2.2011.

Naukkarinen, Tiina. Henkilökohtainen tiedonanto. 13.10.2010. Helsinki.

Olavinen, Anja 2010. Henkilökohtainen tiedonanto. 18.11.2010. Helsinki.

Olavinen, Anja 2010. Email anja.olavinen@ateneum.fi 27.10.2010.

LIITTEET

Liite 1a: Haavoittunut enkeli -ääniopasesittely. Ateneumin taidemuseo 2010.

Hugo Simberg: Haavoittunut enkeli, 1903

Kuvassa on outo kulkue: kaksi juroa poikaa kantaa paareilla nuorta enkeliä, joka ei omin avuin pääse liikkeelle.

Hugo Simberg maalasi todellisen helsinkiläismaiseman *Haavoittuneen enkelin* taustalle. Varhain keväällä Eläintarhan puiston nurmikko ei vielä viherrä, ja puronvarren paju on vasta puhkeamassa lehteen. Töölönlahden vastaranta on riisuttu rakennuksista, ja taivasta näkyy ylhäällä vain kapea kaistale. Kukat enkelin kädessä muistuttavat lumikelloja, jotka luonnossa puskevat vaikka läpi hangen - kevään ensimmäisinä merkkeinä.

Taidemaalari Hugo Simbergin elämässä oli rankan sairastelun jälkeen koittamassa taiteellisen kukoistuksen aika. *Haavoittunut enkeli* oli Suomen Taiteilijain näyttelyssä esillä valmistuttuaan, ilman nimeä ja selityksiä. Henkilökohtaisen ja tunteilla latautuneen teoksen voiman tunnistivat muutkin kuin taiteilija itse. Simberg sai maalauksestaan valtionpalkinnon.

Symbolistit kuvasivat taiteessaan metafyyisistä todellisuutta, mystiikan, filosofian ja unen maailmaa. Langennut enkeli, paratiisista karkotus ja kuoleman pohdinta olivat tyypillisiä symbolistisia aiheita, joita myös Simberg käsitteli myötätuntosen inhimillisellä otteellaan. Hänelle taiteen tekeminen merkitsi "toisenlaisen maailman" kuvaamista, sellaista, mikä johdattaisi katsojat ajattelemaan muuta kuin arkisia asioita.

Haavoittunut enkeli on säilyttänyt erityisen tenhonsa vuosikymmeneltä toiselle. Loppuvuoden 2006 yleisöäänestyksessä suomalaiset valitsivat sen Ateneumin rakkaimmaksi taideteokseksi, *Maamme tauluksi*.

Liite 1b: Leikkiviä poikia rannalla –ääniopasesittely. Ateneumin taidemuseo 2010.

Albert Edelfelt: Leikkiviä poikia rannalla, 1884

Albert Edelfelt oli Suomen menestyneimpiä taiteilijoita, pariisilaistunut maailmanmies, joka nautti seuraelämästä ja piti ateljeensa Pariisin Avenue des Villiers'illä elämänsä loppuun saakka. Joka kesä hänen oli kuitenkin päästävä "kotiin". Ja "koti" – oli Haikossa. Perheen kesäpaikka sijaitsi Porvoon lähellä meren rannalla, ja Edelfelt rakennutti sinne myös vaatimattoman ateljeen. Lähtö Haikkoon oli jokavuotinen kesän kohokohta. "*Parhaiten työskentelen ehdottomasti Haikossa*", kirjoitti Edelfelt. "*Haikko varjelee minua – kotona nautin työtarmoa ja terveyttä täysin siemauksin*".

Leikkiviä poikia rannalla -teoksessa Edelfelt vie katsojan Haikon maisemiin – ja samalla takaisin lapsuuden kesiin. Hetkeen, jolloin elämä oli yksinkertaista ja samalla sisäisesti rikasta. Aurinko paistaa. Ei ole eilistä eikä huomista, vain leikkilaivat rantavedessä. Pilvet purjehtivat ohi, ulappa kimaltaa auringossa.

Pojat ovat täysin keskittyneitä leikkiinsä.

Edelfelt teki aiheesta monia luonnoksia. Lopulliseen maalaukseen hänen onnistui vangita sama välittömyys ja eloisuus kuin sitä edeltäneisiin harjoitelmiin.

Toisin kuin monet taiteilijatoverinsa, Albert Edelfelt ei halunnut kuvata myyttistä suomalaisuutta. Hänen taiteensa ei juuri ilmennä Suomessa 1800-luvun loppupuolella voimistunutta kansallisuusaatteen henkeä. Historiamaalaukset jätettyään

Edelfeltistä tuli oman aikansa nykyaikainen kuvaaja, jonka teoksista voi usein löytää merkkejä teollistuvasta, toimeliaasta yhteiskunnasta – höyrylaivoja, tehtaaniippuja.

Liite 1c: Toipilas –ääniopasesittely. Ateneumin taidemuseo 2010.

Helene Schjerfbeck: Toipilas, 1888

Lapsi istuu suuressa korituolissa ja pitelee mukissa olevaa hentoa oksaa käsissään. Hänen tukkansa on pörrössä kuin juuri vuoteesta nousseella ja hänet on käärittä peitteeseen. Maalauksen nimi kertoo, että lapsi toipuu sairaudesta – poskien puna ja kostea katse johtuvat ehkä kuumeesta.

25-vuotias Helene Schjerfbeck vietti talveaan taiteilijoiden suosimassa St. Ivesissä Englannin rannikolla. Kalastajakylä oli maisemiltaan maalauksellinen. Ihmiset näyttivät aluksi Schjerfbeckin mielestä kuin yhdestä muotista valetuilta. Lapsista hän kuitenkin viehättyi ja otti *Toipilaan* malliksi tuntemattomaksi jääneen lapsen.

Lapsi on istunut Schjerfbeckin edessä, ehkä tämän työhuoneessa. Pöydällä on kirjoitusvälineitä.

Schjerfbeck antoi maalaukselleen alun perin nimen *Ensi viherryt*. Valoisa huone ja lehteen puhjennut oksa ovat merkkejä kevään saapumisesta. Lapsi paraneekin ja jatkaa elämäänsä.

Schjerfbeckille elämän jatkuminen merkitsi lähtöä Pariisiin ja *Toipilaan* asettamista näyttelyyn. Schjerfbeck palasi St. Ivesiin seuraavana kesänä, viimeisen kerran. Sittemmin hän muutti koti-Suomeen: ensin Helsinkiin, sitten Hyvinkäälle ja Tammisaareen.

Kuluvien vuosien aikana valoisan huoneen pieni lapsi oli Schjerfbeckin aiheena yhä uudelleen. Yhdeksän toisinnon kautta hän uudisti aihettaan, yksinkertaisti ja hioi. Viimeisissä versioissa jäljelle jäi olennaisin: lapsen kasvot ja oksaa pitelevä käsi.

Liite 1d: Lumisia männyntaimia -ääniopasesittely. Ateneumin taidemuseo 2010.

Pekka Halonen: Lumisia männyntaimia, 1899

Kukaan ei maalannut talvea yhtä paljon kuin Pekka Halonen.

Taiteilijan lempivuodenaika oli kevät, luonnonmuutoksen ja uusiutumisen aika. Talvenmaalarina Halonen kuitenkin tunnetaan, koska hän oli niitä harvoja, jotka uskalsivat. Kirpeä pakkanen ja upottavat nietokset pelottivat toiset taiteilijat pois talven kourista, mutta Halonen hakeutui lumisiin metsiin. Hiihtomatallaan Tuusulanjärvellä hän löysi paikan tulevalle kodilleenkin.

Talvisista maisemamaalauksista tuli 1800-luvun lopussa suomalaisuuden symboli. Pekka Halonenkin osallistui tähän kansalliseen projektiin. Hän maalasi suuria talviaiheisiä näkymiä Pariisin maailmannäyttelyn Suomen paviljonkiin vuonna 1900. Halonen innostui maalaamaan Pohjolan hienointa eksotiikkaa eli kimaltelevia hankia oltuaan Paul Gauguinin oppilaana Pariisissa 1894. Gauguinin vaikutuksesta Halonen perehtyi syvästi japanilaiseen taiteeseen.

Monissa talvimaalauksissa Halonen keskittyi yksityiskohtiin: koristeellisiin oksiiin tai jääriitteeseen Halosenniemen poukamassa. Ne kertovat intiimistä luonnon-tunteesta.

Lumisia männyntaimia -maalaus antaa aavistuksen metsän satumaisesta kauneudesta, jota Halonen nimitti kirjeessään ”äärettömäksi ornamenttiikaksi”. Männyneulaset piiloutuvat hauraan ja täyteläisen lumen alle. Ilmassa leijuu tasaisen talvipäivän utu.

Liite 1e: Lemminkäisen äiti –ääniopasesittely. Ateneumin taidemuseo 2010.

Akseli Gallen-Kallela: Lemminkäisen äiti, 1897

Tuonen mustassa joessa ui Tuonelan eli kuoleman valtakunnan joutsen, jota Lemminkäinen ei onnistunut surmaamaan. Ihmisen luita ja kalloja lojuu kivisellä rannalla ja Kalman kukat kukkivat. Toivottomalta tuntuvassa tilanteessa Lemminkäisen äiti ei luovuta. Hän on pyytännyt mehiläistä noutamaan elvyttävää mettä, yhä kauempaa ja korkeammalta taivaista. Kultaisten auringonsäteiden saattelemana mehiläinen tuo viimein taivaallisen hunajan.

Kalevalan runon Lemminkäinen oli ylimielinen seikkailija, jonka äiti pelasti suurimman hädän hetkellä. Äidinrakkkaus on vahva luonnonvoima, joka korkeamman armosta tuo Lemminkäisen elävien maailmaan.

Akseli Gallen-Kallela teki Kalevalan 15. runoon liittyvän maalauksen vahvasti oman mielikuvansa pohjalta. Muiden Kalevala-aiheidensa tapaan hän käytti syntetististä maalaustyyliä: korostettuja ääriviivoja, pelkistettyä muotokieltä ja tunteisiin vetoavaa, tehokasta sommittelua.

Synkän tunnelman tavoittamiseksi Gallen-Kallela rakensi Ruoveden ateljeehen mustaseinäisen huoneen, johon tuli valoa vain katosta. Taiteilija valokuvasi itsensä makaamassa alasti lattialla ja käytti tuota valokuvaa apuna maalatessaan Lemminkäisen hahmoa. Lemminkäisen äidin malliksi hän halusi oman äitinsä, Matilda Gallénin. Kuvan äidin epätoivoinen ilme on aitoa tunnelatausta, sillä Gallen-Kallela johdatteli keskustelua synkkiin aiheisiin ja sai äitinsä kyyneliin. Aiheessa voi nähdä myös rinnastuksen uskonnolliseen kuvastoon. Taiteilija itse totesi maalauksensa olevan kiitosruno äidilleen.

Liite 2a: Simberg, Hugo. Haavoittunut enkeli, 1903. Ateneumin taidemuseo. Valtion taidemuseo/Kuvataiteen keskusarkisto/Aaltonen, Hannu.

Liite 2b: Edelfelt, Albert. Leikkiviä poikia rannalla, 1884. Ateneumin taidemuseo. Valtion taidemuseo/Kuvataiteen keskusarkisto/Aaltonen, Hannu.

Liite 2c: Schjerfbeck, Helene. Toipilas, 1888. Ateneumin taidemuseo.
Valtion taidemuseo/Kuvataiteen keskusarkisto/Aaltonen, Hannu.

Liite 2d: Halonen, Pekka. Lumisia männyntaimia, 1899. Ateneumin taidemuseo.
Valtion taidemuseo/Kuvataiteen keskusarkisto/Pakarinen, Hannu.

Liite 2e: Gallén-Kallela, Akseli. Lemminkäisen äiti, 1897. Ateneumin taidemuseo.

Valtion taidemuseo/Kuvataiteen keskusarkisto/Könönen, Jouko.

